

SZEGEDI NEMZETKÖZI BIBLIKUS KONFERENCIA 2020
ELŐADÁSOK ÖSSZEFOGLALÓI

BÁCSKAI KÁROLY, EHE, Budapest

Lelki ház, lelki áldozatok. 1Pt 2,4–5 magyarázata, különös tekintettel az áldozat motívumára

Felhasználva a nagyszerű lehetőséget és a sokat ígérő konferenciai témát, a múlt évi előadásomat mintegy folytatva, ismét Péter első leveléből emelek ki egy szakaszt, hogy annak rövid magyarázatával szolgáljak. Ezúttal 1Pt 2,4–5-re kerül sor, különös hangsúllyal az 5. versben említett áldozat-fogalomra: „ti magatok is mint élő kövek épüljete fel lelki házzá, szent papsággá, hogy lelki áldozatokat ajánljatok fel, amelyek kedvesek Istennek Jézus Krisztus által (RÚF 2014).” A lelki áldozatok nem feltétlenül azért lelkiek, mert nincs anyaguk. A „lelki” jelző itt az Isten Lelkével hozható kapcsolatba. Lelki áldozataink felajánlása során istentiszteletünk tartalma és őszintesége vizsgázik. Az áldozatot hozó jelleme és lelkülete minősíti az áldozatot, nem pedig annak értéke, gazdagsága. A szegény özvegyasszony fillérei többet számítottak Isten előtt, mint a gazdagok perselybe dobott sok pénze (Mk 12,41–44).

A Spiritual House with Spiritual Sacrifices. An exegesis of 1Pt 2,4–5, focusing on the spiritual sacrifices

Taking advantage of the exceptionally promising opportunity and theme of this summer’s Biblical Conference in Szeged, I wish to continue what I’ve previously begun, namely the exegesis of certain passages from the First Letter of Peter. This time I intend to put 1Pt 2,4–5 under a magnifying glass, with a special emphasis on the motive “sacrifice”, more precisely “spiritual sacrifices” in it: “you also, like living stones, are being built into a spiritual house to be a holy priesthood, offering spiritual sacrifices acceptable to God through Jesus Christ” (NIV). “Spiritual sacrifices” aren’t necessarily nonmaterial sacrifices, although some of them are. The word means “of a spiritual quality, related to the Spirit.” If what we offer is given sincerely to God, in the Spirit, through Jesus Christ, then our gifts are acceptable as spiritual sacrifices. It’s the character and attitude of the giver that give value to the offering. The poor widow’s copper coins brought more joy to the Lord than did the rich worshipers’ expensive gifts (Mark 12,41–44).

BAKOS ISTVÁN, Debrecen

Azázél és a Yóm Kippur kapcsolata az értelmezéstörténeti összefüggések tükrében

Az Azázél szó mindössze négy alkalommal fordul elő a Héber Bibliában, s mind a négy esetben kizárólag a Leviticus 16-ban leírt Yóm Kippur engesztelő áldozati rítushoz szorosan kapcsolódva találkozunk vele. Értelmezésével az egyházatyák, a zsidó írásmagyarázók is foglalkoztak, de Azázél alakja megjelenik a Biblián kívüli iratokban, a nem keresztyén vallásokban, sőt a művészetben is. (1.) Előadásomban először az Azázél terminus lehetséges értelmezési lehetőségeit igyekszem röviden felvázolni az ószövetségi interpretáció és a téma feldolgozása szempontjából releváns szakirodalmi adatok figyelembevételével. (2.) Ezt követően megvizsgáljuk, hogy a jó-

siási reformot és kultuszcentralizációt megelőző időszak laikus vallásosságán belül fellelhető korai démonhit maradványai hogyan hatottak a reformokat követő későbbi legitim kultuszra. (3.) Végül, de nem utolsó sorban az értelmezéstörténeti összefüggések tükrében arra a kérdésre igyekszem választ adni, hogy Azazel alakja, hogyan kapcsolódott össze, illetve milyen szerepet töltött be a zsidó nép legnagyobb jelentőségű áldozati rítusa, a „nagy engesztelési ünnep” folyamán.

The relationship between Azazel and Yom Kippur in the contexts of the interpretation history

The word Azazel occurs only four times in the Hebrew Bible, and in all four cases it can only be found in close connection with the atoning Yom Kippur, the Day of Atonement described in Leviticus 16. His interpretation was also addressed by the Church Fathers, the Jewish commentators, but the name Azazel appears in non-biblical documents, in non-Christian religions, and even in art. (1.) In my presentation, I first try to briefly outline the possible interpretations of the term Azazel, taking into account the literature data relevant to Old Testament interpretation and the processing of the topic. (2.) We then examine how the remnants of early demonic beliefs found within the secular religiosity of the period prior to the Joshianic Reform and cult centralization affected the subsequent legitimate cult following the reforms. (3.) Last but not least, in the light of the historical context of interpretation, I try to answer the question of how the figure of Azazel connected and played a role during the most important sacrificial rite of the Jewish people, the “great feast of the Atonement”.

BALOGH GÁBOR, PPKE, Budapest

Kenyértörés – viták és konfliktusok az első száz évben

Az étkezés gyakori jelenete az evangéliumoknak. Kiemelt helyet foglal el az őskeresztények életében, és csúcspontját a kenyértörésben (*fractio panis*) éri el. Számukra jel, amely elkülöníti őket más közösségektől; pontosabban: identifikáló és egységesítő szimbólum, amelyet Názáreti Jézus gyakorolt és hagyományozott rájuk.

Bár az utolsó vacsora egyszeri és megismételhetetlen volt, de Jézusnak az emmauszi úton megejtett kenyértörése (vö. Lk 24,30) okkal készíttet olyan feltételezésre, mely szerint a rítusa nem tekinthető egyedi eseménynek. Már Jézus földi életében – tehát még halála és feltámadása előtt – a tanítványi kör (az apostolok és a többi tanítvány) számos kenyértörésen vett részt. Erre a józan ész és a szentírási helyek utalnak.

A kenyértörésben az együvé tartozás, a közösség jellege domborodik ki – annak minden árnyoldalával. Előadásomban az első száz évnek ezeket az árnyoldalait tárgyalom: rövid felvezetés után közösségen belüli ellentmondásokat és konfliktusokat idézek fel, amelyek egységbontó jellege – a kenyértörésnek mint konfliktuskezelő módszernek a hatástalansága esetén (vö. például 1 Kor 11,29) – hitehagyásokban, pártosodásokban, szakadásokban és eretnkségekben mutatkozik meg.

Brotbrechen – mit Streiten und Konflikten in den ersten 100 Jahren

Mahlzeit ist eine häufige Erscheinung in den Evangelien. Sie hat einen bezeichnenden Platz im Leben des Urchristentums und sein Höhepunkt wird im Brechen des Brotes (*fractio panis*) er-

reicht. Sie funktioniert als ein absonderndes Zeichen von anderen Mahlgemeinschaften, anders gesagt: als ein identifizierendes und integrierendes Symbol, das die Christen als Übung und Überlieferung von Jesus Christus erhalten haben.

Obwohl das letzte Abendmahl einzig und nicht wiederholt war, aber das Brotbrechen Jesu auf dem Weg nach Emmaus (v. Lk 24,30) bringt uns die Annahme, dass sein Rituale als kein einziges Ereignis gilt. Sogar im Leben Jesu, also vor seinem Tod und seiner Auferstehung nahm der Jüngerkreis (Apostel und andere Jünger) am zahlreichen Brotbrechen teil. Der Hausverstand und die neutestamentlichen Verse verweisen darauf.

Am Brotbrechen treten die Zusammengehörigkeit und die Gemeinschaftlichkeit hervor – mit deren allen Gegenseiten. Mein Vortrag beschäftigt sich mit diesen Schattenseiten: nach kurzer Einführung komme ich auf die Streite und Konflikte, die sich auf die religiöse Gemeinschaft drücken und die Einheit stören lassen. Ist das Brotbrechen als eine Methode der Regelung von Konflikten unzureichend und wirkungslos, so finden Apostasien, Parteiungen, Kirchenspaltungen (Schismen) oder Häresien (Ketzereien) statt.

BENYIK GYÖRGY, GFE, Szeged

Az Eucharisztia alapítása és tiszteletének rövid teológiai története

A római katolikus egyházban az Eucharisztia központi szerepet játszik, csakúgy, mint az ortodox egyházakban: mind a keleti, mind a nyugati kereszténység úgy tekint rá, mint a hét szentség közül a legfontosabbra. A II. vatikáni zsinat *Sacrosanctum Concilium* (SC) kezdetű apostoli konstitúciója a szent liturgiáról tárgyalva „fons et culmen” (forrás és csúcs) kifejezéssel méltatja: az Eucharisztia a keresztény élet csúcsa és forrása.

A 3,6 milliós szír-malabár rítus – mely Tamás apostolra vezeti vissza magát – egészen más átváltoztatási formulát használ az Eucharisztia létesítésére. 2003. május 13-án II. János Pál pápa kihallgatáson fogadta az ad limina látogatásukat befejező 28 szír-malabár püspököt, majd a nyolc szír-malanbár szertartású főpásztorhoz intézett beszédet. 2014-ben Ferenc pápa is fogadott zarándokokat, és ezt követően a szír Eucharisztia létesítő formuláját az ősiség jogán a katolikus egyház is hivatalosan elismerte.

The founding of the Eucharist and a brief theological history of its reverence.

In the Roman Catholic Church the Eucharist plays a central role just like it does in the Orthodox Churches: both Eastern and Western Christianity regard it as the most important of the seven sacraments. The Apostolic Constitution of the Second Vatican Council beginning with *Sacrosanctum Concilium* (SC) refers to the sacred liturgy with the phrase *fons et culmen* (source and peak) i.e. the Eucharist is both the peak and the source of Christian life.

The 3.6 million Syro-Malabar rite, which traces itself back to the Apostle Thomas, uses a completely different transubstantiation formula to establish the Eucharist. On May 13th 2003 Pope John Paul II received for an interrogation the 28 Syro-Malabar bishops completing their *ad limina* visit, followed by a speech to the eight Syro-Malabar chief priests. In 2014, Pope Francis welcomed pilgrims, and subsequently the establishing formula of the Syrian Eucharist was officially recognized by the Catholic Church in the law of antiquity.

BERZSENYI EMESE, ELTE, Budapest

Az Ószövetség fogyatékoságképe és az áldozat

A társadalomtörténeti kutatásokban jelentős szerepe van a vallási tanítások társadalmi és kulturális hatásainak. Ezért szeretném ezen a konferencián – az interdiszciplináris kutatások fontosságának jegyében – bemutatni az alig két évtizede önálló tudományi rangot kapott fogyatékoságtudomány szemszögéből az Ószövetség fogyatékoságképét. Különös tekintettel a Levitikák könyvének 22,18-25 -re, mert ezt a bibliai helyet számos szakirodalmi mű említi példaként a fogyatékos személyek kirekesztésére. Doktori dolgozatom keretében részletesen tárgyaltam ezt a részt is és igyekeztem bebizonyítani, hogy ez az érvelés több fontos körülményt figyelmen kívül hagyva nem az akkori kor és kultúra isten-, ember- és világgépével gondolkodik, hanem összefüggésrendszeréből kiragadva próbálja újra értelmezni azt. A részletes és sok szempontú történeti elemzés megmutatja, hogy Izrael hite és Istennel szembeni tökéletességre törekvése egy különlegesen fontos feladat hibátlan ellátásának feltétlen alkalmasságára helyezte a hangsúlyt. A Jeruzsálemi Templom főpapja képviselte a kiválasztott népet JHVH előtt és volt biztosítéka – az áldozat által – a Teremtő és a teremtmény létfontosságú kapcsolatának.

Das alttestamentliche Bild von Behinderung und der Opfer

In den sozialgeschichtlichen Forschungen die gesellschaftlichen und kulturellen Auswirkungen die Religionslehren eine wichtige Rolle haben. Deswegen möchte ich auf dieser Konferenz – angesichts der Bedeutung der interdisziplinären Forschung – das Bild der Behinderung des Alten Testaments aus Sicht der Disability Study / Behinderungswissenschaft vorstellen, die seit nur etwa zwei Jahrzehnten einen unabhängigen wissenschaftlichen Rang enthält. Mit Schwerpunkt des Buches Levitikus 22:18–25, weil diese biblischen Verse in vielen Fachliteraturen werden als Beispiele für den Diskriminierung von Personen mit Behinderungen erwähnt. Im Rahmen meiner Dissertation habe ich diesen Teil auch ausführlich dargestellt und versuchte zu beweisen, dass dieses Argument mehrere wichtige Umstände unberücksichtigt lässt, außerdem nicht an den Gottesbild, das Menschenbild und das Weltbild der Zeit und Kultur denkt, sondern versucht es aus seinem originalen Kontext herauszunehmen und neu zu interpretieren. Eine detaillierte und vielfältigen historische Analyse zeigt, dass sich der Glaube von den Volkes Israels und seine Eifrigkeit nach Perfektion mit Gott auf die absolute Eignung konzentriert haben, eine besonders wichtige Aufgabe fehlerfrei auszuführen. Der Hohenpriester des Jerusalemer Tempels vertrat das auserwählte Volk vor JHWH und war durch das Opfer eine Garantie für die lebenswichtige Beziehung zwischen dem Schöpfer und sine Schöpfungen.

CIFRÁK, MARIO OFM, KBF, Zagreb

„eulogein ton theon“ Ein Beitrag zur lukanischen Tempeltheologie

Im Lukasevangelium kommt der Ausdruck „eulogein ton theon“ dreimal vor, zweimal davon findet er Verwendung im Kontext des Tempels. Die Eltern Jesu haben ihn in den Tempel gebracht, um ihn dem Herrn darzustellen. Simeon nahm Jesus in die Arme und pries Gott (eulogesen ton theon; Lk 2,28). Der zwölfjährige Jesus kommt wieder mit den Eltern nach Jerusalem, um Pascha zu feiern. Er wurde nach drei Tagen im Tempel gefunden. Den Tempel nennt Jesus

das Was meines Vaters ist (en tois tou patros mou; Lk 2,49). Er versteht Gott als seinen Vater. Nach der Himmelfahrt Jesu priesen seine Jünger Gott im Tempel (eulogountes ton theon; Lk 24,53). Jesus sitzt nun zu Rechten Gottes (vgl. Lk 20,42–43; Apg 2,33–34; 5,31). Simeon erkannte ihn als Heil Gottes (to soterion; Lk 2,30). Jesus wurde als Retter geboren (soter; Lk 2,11; Apg 5,31; 13,23). Der Grund des Lobpreis Gottes ist Jesus, das Horn des Heiles (vgl. Lk 1,64.69).

„eulogein ton theon” Tanulmány a lukácsi templom-teológiáról

Lukács evangéliumában az „eulogein ton theon” kifejezés háromszor fordul elő, kétszer használják a templommal kapcsolatban. Jézust szülei elviszik a templomba, hogy bemutassák az Úrnak. Simeon karjaiba vette Jézust és dicsőítette Istent (eulogesen ton theon; Lk 2,28). A tizenkét éves Jézus visszatér Jeruzsálembe szüleivel, hogy megünnepeljék a Pászkát. Három nap múlva találták meg őt a templomban. Jézus úgy nevezi a templomot, hogy az atyám háza (en tois tou patros mou; Lk 2,49). Jézus Istent atyjának mondja. Jézus mennybemenetele után tanítványai dicsőítették az Istent a templomban (eulogountes ton theon; Lk 24,53). Jézus most Isten jobbján ül (vö. Lk 20,42–43; ApCsel 2,33–34; 5,31). Simeon felismerte benne Isten üdvösségét (to soterion; Lk 2,30). Jézus megváltónak született (soter; Lk 2,11; ApCsel 5,31; 13,23). Isten dicséretének alapja Jézus, az üdvösség harsonája (vö. Lk 1,64.69).

CZIRE SZABOLCS, PTI, Kolozsvár

Az éjszakai imádkozás rítusa. Jegyzetek a Lukács 6,12-höz

„Történt azokban a napokban, hogy kiment a hegyre imádkozni, és Istenhez imádkozva virasztotta át az éjszakát.” Mivel az egyiptomi kivonulásra éjszaka került sor, a későbbi zsidó hagyományban az éjszakai kultikus élet különös figyelmet kapott. Számos bibliai rész feltételez szoros kapcsolatot az éjszakai imádkozás és az alvásciklusok között. Az újabb kutatások számos ponton segítségünkre lehetnek, például az ókori világ alvási szokásaira néző antropológiai kutatások, vagy a Közel-Kelet kultúráinak éjszakai imagyakorlat-vizsgálatai. Az őskeresztény egyház napi imarutinján belül is a legkorábbi időtől nyomon követhető az éjszakai ima. Jóllehet konkrétabb forrásaink a későbbi évtizedek kiforrottabb kultikus szabályozásaiból származnak, a tanulmány a mellett érvel, hogy az éjszakai ima gyakorlata nem volt szokatlan a Második Templom időszakában sem, ahogy azt Jézus esetében is láthatjuk.

Rites of Night Prayer. Notes on Luke 6:12

“One of those days Jesus went out to a mountainside to pray, and spent the night praying to God.” Since the exodus eventuated at night, in later Jewish tradition nighttime received special attention. A number of Bible passages testify a close connection between night time praying and sleeping patterns. Modern studies shed light on the anthropology of sleep in the Ancient World, and also attest the importance of nightly prayer in Near Eastern sources. We see this practice incorporated in the daily prayer-rite of Early Christianity. Though the ritualized practice of nocturnal prayer could be found mainly in the later cultic settings (e.g. the Qumran community), the study argues that the practice of nightly prayer was not unordinary within the Second Temple period, as we see in the case of Jesus.

CSERNAI BALÁZS, Győr

Keresztáldozat? Jézus halálának kultikus értelmezése

Összefoglaló: Az ókori és a mai ember világlátása ugyan nagyon különböző, mégis mindkét összefüggésben rengeteg szó esik az áldozatokról – természetesen egészen más jelentéstartalommal. Jézus alkalmasint utalt közelgő halálára, s előre jelezte annak értelmét, amelyet tanítványai Krisztus feltámadása után fejtettek ki különböző gondolati rendszerek segítségével. hogy egyre mélyebben tárják fel a húsvét misztériumát. Bár maga Jézus nem nevezte áldozatnak saját halálát, az áldozati terminológia tökéletesen alkalmas arra, hogy feltárja Krisztus halálának szoteriológiai jelentőségét.

Kreuzesopfer? Die kultische Deutung des Todes Jesu

Resümee: Heute spricht man genauso selbstverständlich von Opfern wie vor 2000 Jahre zuvor – obwohl sich der semantische Gehalt des Wortes viel geändert hat. Jesus hat über seinen nahenden Tod knapp gesprochen und auf den Sinn seines Todes hingewiesen. Nach seiner Auferstehung haben seine Jünger versucht, diesem schrecklichen Ereignis mit Bezug auf geprägten Denksystemen einen positiven Sinn zu geben. Dazu gehört auch die kultische Denkweise. Obwohl Jesus selbst seinen Tod nicht im kultischen Zusammenhang erwähnt hat, ist dieser Denkmuster bestens geeignet, die Heilsbedeutung seines Todes zu beleuchten.

ENGHY SÁNDOR, SRTA, Sárospatak

Jézus halálának értelmezése Péter püünkösdi prédikációjában (ApCsel 2,18–36). Ószövetségi gyökerek, apokaliptikus összefüggések és az egyház társadalmi felelőssége

E vizsgálat tárgya Péter görög nyelvű prédikációja, amelyet az Apostolok cselekedeteiben olvashatunk.

Azt akarom bizonyítani, hogy Péter a Septuagintát használta üzenetének megfogalmazására, mivel a prédikáció idézeteket tartalmaz az Ószövetségből. Véleményem szerint a Septuagintában lefordított átiratok csak a héber szövegek mély megértésével érhetőek el. Ahol az Újszövetség szerzője megváltoztatja a Septuaginta görög szövegét, ezt szándékosan azért teszi, hogy hangsúlyozza üzenetét, melynek középpontjában Jézus kereszthalálának, az Ószövetség gyökereinek és az apokaliptikus kapcsolatoknak a helyes megértése áll, ugyanakkor meghatározza az egyház társadalmi felelősségét is.

Interpretation des Todes Jesu in der Pfingstpredigt von Petrus (Apostelgeschichte 2,18–36). Alttestamentliche Wurzeln, apokalyptische Zusammenhänge und die soziale Verantwortung der Kirche

Gegenstand dieser Untersuchung ist die im griechischen überlieferte und in der Apostelgeschichte enthaltene Predigt von Petrus.

Ich möchte beweisen, dass Petrus zur Formulierung seiner Botschaft die Septuaginta verwendet hat, da die Predigt Zitate aus dem Alten Testament enthält. Meiner Meinung nach konnten die in der Septuaginta übersetzten Niederschriften nur durch ein tiefes Verständnis der

hebräischen Texte gelingen. Wo der neutestamentliche Autor den griechischen Text der Septuaginta verändert, tut er es bewusst um seine Botschaft hervorzuheben. Er konzentriert sich auf das richtige Verständnis vom Kreuztode Jesu, der alttestamentlichen Wurzeln sowie der apokalyptischen Zusammenhänge und gleichzeitig definiert er die soziale Verantwortung der Kirche.

ERŐS KATALIN RENÁTA, SSND, Szeged

Krisztus Teste társulatok a középkori Magyarországon

A Krisztus Teste tiszteletére alapított konfraternitások nagymértékben elősegítették az Oltáriszentség kultuszának kibontakozását a középkor folyamán. A magyarországi Krisztus Teste társulatok szerepe kiemelkedő volt annak a huszonegy városnak az életében, melyben kimutatható létezésük. Virágzásuk alatt nem csupán vallási közösséget teremtettek, hanem a tagok vallásgyakorlatát is előmozdították, mely elsősorban meghatározott szentmiséken és imákon való részvételt, az úrnapi körmenetben való segédkezést és az elhunytakról való megemlékezést jelentett. Emellett kiemelkedő karitatív tevékenységet folytattak és felbecsülhetetlen lépéseket tettek az anyagi kultúra terjesztésében. Ugyanakkor hozzájárultak a helyes Eucharisztia-tisztelet terjedéséhez is azáltal, hogy az egyház által elfogadott gyakorlat szerint működtek (pl. a tagok részt vettek az egész szentmisén, nem csupán az Úrfelmutatás idejére tértek be a templomba).

The Corpus Christi fraternities in the medieval Hungary

The fraternities which dedicated themselves to Corpus Christi highly promoted the unfolding of the cult of Eucharist during the Middle-Ages. The role of Corpus Christi fraternities is outstanding in the life of the twenty-one towns in which their existence has been proved. During their flourishing they did not only form a religious community, but also furthered the religious practices of their members, namely presence at Mass, assisting in the procession on the feast of Corpus Christi and praying for the souls of their dead. These confraternities performed charitable activities and largely forwarded the spread of material culture. Besides, they contributed to the spread of the right veneration of Eucharist, as their members acted according to the official teaching of the Church (e. g. the members stayed until the end of the Mass and they were not only present during the elevation of the Host).

FRÖHLICH IDA, PPKE, Budapest

Pészah – áldozat és rituálé

A pészahot a bibliai hagyomány az egyiptomi kivonulás történetéhez kapcsolja, és megünneplését a megmenekülést felidéző emléknapként írja elő. A mai ünnepeken emlékező gyermekek azonban nem az egyiptomi „tíz csapást” idézik fel, hanem az „egy gödölye” kezdetű régi iskolai szöveg felmondásával adnak számot tudásukról. A pészah eredetileg mezőgazdasági ünnep volt. Megünneplésének módjáról csak annyit tudunk, hogy egyénileg bemutatott bárány-áldozatot fogyasztottak családi vagy szűkebb közösségi körben ült lakomán – amint azt Jézus és tanítványai is tettek az „utolsó vacsora” alkalmával. A négy bajelhárító éneket tartalmazó 11Q11 számú qumráni szöveg 3. éneke feltehetőleg egy pészahi rituálé része volt, az ünnepen való recitálásra

készült. A töredékes szövegben olvasható ráolvasás egy szarvas démon támadásának elhárítását célozza. Az előadás a „szarvas démon” és az Exodus-történetben szereplő, az elsőszülöttekre veszélyes „pusztító” (*maš ĩ*) alakjainak ókori háttérét és kapcsolatát vizsgálja, kitekintéssel a mai samaritanus és zsidó ünneplési formákra.

Pesah – Sacrifice and Ritual

Biblical memory associates *pesa* with the history of the exodus from Egypt, its celebration described as a memorial day for salvation. Today’s celebrations are remembered by children, who give account of their knowledge by recalling an old school text beginning with *had gedi* (“one kid”), and do not mention the Egyptian “ten plagues.” *Pesa* (Passover) was originally an agricultural holiday. All we know about how to celebrate it was an individually presented lamb sacrifice and feast consumed in a family or a smaller community circle—as Jesus and his disciples did at the “Last Supper.” Song 3 of 11Q11 from Qumran containing four apotropaic compositions was probably part of a Passover ritual, designed to recite on the holiday. The incantation preserved in the fragmentary text was intended to prevent an attack by a „horned demon.” The paper examines the ancient background of the figures of the „horned demon” and the biblical „destroyer” (*maš ĩ*), with an outlook at today’s Samaritan and Jewish forms of celebration.

HORVÁTH ENDRE, Szabadka

Áldozati terminológia Pál apostol Filippiekhez írt levelében

A keresztények számára az Ószövetség áldozati rítusai Jézus halálával és feltámadásával érvényüket veszítették. Ezt részletesen kifejti a a Zsidókhoz írt levél, de az egész újszövetségi irodalom számára egyértelmű. Ennek ellenére, gyakran egész más szövegkörnyezetbe helyezve, az áldozati terminológia jelen van az újszövetségi iratokban. Így Pál apostolnál is, aki a Filippiekhez írt levélben lehetséges vértanúhalálát az italáldozat terminológiájával írja le, vagyis az áldozati terminológiával egy egzisztenciális élményt fogalmaz meg. Ez azonban nem azt jelenti, hogy Pál az áldozati terminológia kifejezéseit egyszerű hasonlattá degradálná. Az áldozat egzisztenciális vonatkozásai a Krisztussal való életközösség felvállalásában konkretizálódnak.

Opferterminologie bei Paulus im Philippenerbrief

Nach dem Tod und Auferstehung Christi haben für die Christen die Opferriten des Alten Testaments ihre Gültigkeit verloren. Diese Tatsache wird im Hebräerbrief detailliert dargestellt, aber für die ganze neutestamentliche Schrifttum eindeutig. Trotzdem begegnet man in den Schriften des Neuen Testaments häufig die Opferterminologie, oft in ganz andersartigen Kontext. So bei Paulus, der im Philippenerbrief seiner möglichen Märtyrertod mit der Bezeichnung des Trankopfers beschreibt, d.h. mit der Opferterminologie eine existenziellen Erlebnis ausdrückt. Diese Tatsache bedeutet aber nicht, dass Paulus die Opferterminologie zu einem blossen Vergleich degradiert. Die existentielle Bezüge des Opfers konkretisieren sich durch die Lebensgemeinschaft des Apostels mit Christus, dem einzigen Opfer.

KOCSI GYÖRGY, GFE, Szeged

Feláldozta-e lányát Jiftach? A Bír 11,29–40 elemzése

A régebbi szerzők egy szokás megokolásának tartják az egész beszámolót. S a történetet a 40. versből kiindulva fejtik föl: „Így keletkezett Izraelben az a szokás, hogy Izrael leányai minden évben négy napon át siratják a gileádi Jiftach lányát. Így nyilatkozik t.k. R. de Vaux, aki egy szokás hierosz logoszának tartja az egész elbeszélést (Studies in Old Testament Sacrifice, 65. o.). Mások párhuzamba állítják Ábrahám áldozatával (Ter 22), és felvetik azt a kérdést is, hogy a két történet közül melyik hatott a másikra.

Mivel Jiftach lánya név nélkül szerepel a történetben, ezért sokan kitalált történetnek tartják az egészet, ellentétben a Ter 22-vel, ahol meg van nevezve Izsák. Viszont másutt is találunk olyan megjegyzéssel, hogy pl. Acház tűzbe küldte a fiát: „azoknak a pogányoknak iszonyatos szokása szerint, akiket az Úr elűzött Izrael fiai elől”. (2Kir 16,3).

Jiftach történetének szövege bonyolult fejlődésen ment keresztül, míg elnyerte mai formáját. Jiftach fogadalma és áldozata valóságot tükröz. Érdekes Jiftach személyének megítélésére a szöveg hatástörténetében (Vö. W. Groß, Richter).

Das Opfer Jiftachs (Ri 11,29–40)

Die älteren Autoren halten den ganzen Bericht für die Begründung einer Gewohnheit (Aitiologie) und die ganze Geschichte wird von Ihnen nach dem Vers 40 erklärt: „Und es ward Brauch in Israel, dass die Töchter Israel jährlich hingehen, zu klagen um die Tochter Jiftachs, des Gileaditers, vier Tage im Jahr.”. So hat sich R. de Vaux geäußert, der diesen Bericht für einen hieros logos eines Brauches hält (Studies in Old Testament Sacrifice, S. 65.).

Andere Autoren ziehen einen Bezug auf Opfer Abrahams (Gen 22) und stellen die Frage, welcher Text auf den anderen gewirkt hat. Da die Tochter Jiftachs ohne Namen vorkommt, halten viele Exegeten die ganze Geschichte erfunden – im Gegensatz zu Gen 22, wo Isaak mit Namen genannt wird. Aber anderswo finden wir ähnliche Tatsache, wo z. B. König Achaz seinen Sohn – ohne den Namen zu nennen – durch Feuer geschickt hat. (2Kö 16,3).

Der Text der Geschichte Jiftachs ist eine komplizierte Entwicklung durchgelaufen. Die Gelübde und das Opfer Jiftachs spiegelt eine wirkliche Gewohnheit, die praktiziert wurde. Interessant ist weiterhin auch die Beurteilung der Person Jiftachs in der Wirkungsgeschichte des Textes (vgl. W. Groß, Richter, S. 624–632).

KOCSIS IMRE, PPKE, Budapest

Az Eucharisztia Lukács kettős művében

Előadásomban Lukácsnak, a harmadik evangélium és az Apostolok Cselekedetei szerzőjének Eucharisziával kapcsolatos szemléletét kívánom bemutatni. Bár az evangéliumban a csodálatos kenyérszaporításról és az emmauszi tanítványokról szóló elbeszélések is eucharisztikus szóhasználatot tükröznek, magáról az Eucharisziáról nyíltan csak az utolsó vacsoráról szóló szövegrészben van szó. Ezért a figyelem főleg erre a kiemelt szakaszra, az alapításról szóló elbeszélésre (Lk 22,19–20) irányul. Az Apostolok Cselekedeteit illetően meglepő, hogy az Eucharisziára rit-

kán történik utalás. Ám az eucharisztikus szövegek (ApCsel 2,42.46 és 20,7–12) közelebbi vizsgálata alapján mégis kimondható, hogy Lukács éppen az Eucharisztia ünneplésében látja a keresztények egyik sajátos megkülönböztető jegyét.

Die Eucharistie im Doppelwerk von Lukas

In meinem Vortrag möchte ich die Eucharistieauffassung von Lukas, dem Verfasser des dritten Evangeliums und der Apostelgeschichte kurz darstellen. Im Evangelium spiegeln die Erzählungen von der Brotvermehrung und den Emmausjüngern zwar auch eucharistischen Wortgebrauch wider, aber über die Eucharistie wird ausdrücklich nur im Kontext des letzten Abendmahles gesprochen. Deshalb richte ich die Aufmerksamkeit auf diesen wichtigen Abschnitt, d. h. auf den Einsetzungsbericht (Lk 22,19–20). Betreffs der Apostelgeschichte ist sehr verwunderlich, dass auf das Herrenmahl nur selten hingewiesen wird. Nach einem sorgfältigen Betrachten der eucharistischen Texte (Apg 2,42.46 und 20,7–12) kann man jedoch behaupten, dass nach Auffassung von Lukas die Eucharistiefeier ein zentrales und wesentliches Merkmal der Christen darstellt.

KÓKAI-NAGY VIKTOR, DRE, Debrecen

Asztalközösség az 1. Korinthusi levélben

Az antik mediterrán világban az étkezési közösségek nem csupán a szociális, hanem a vallási életben is fontos szerepet játszottak. Ezeket az étkezéseket nevezhetjük a görög–római világ szociális intézményeinek. A leletek pedig azt feltételezik, hogy ezek az étkezések hasonló formában történtek széles körben az antik világban, ahogyan hasonló elképzelések és értelmezések kapcsolódtak hozzájuk. Ezeknek az étkezési közösségeknek alapvetően integratív funkciójuk volt és ezen szerepükben nem lehet elválasztani a vallásos és szociális élet területeit egymástól.

Abból a három perikópából, ahol Pál az asztalközösségekkel foglalkozik az 1. Korinthusi levélben, különösen is fontos számunkra az úrvacsorai hagyomány központi szövege, az 1Kor 11,17–34. Feltűnő, hogy Pál semmiféle teológiai koncepciót, kiértékelést nem kapcsol az úrvacsorához. És még csak nem is liturgiai szöveggént használja fel azt, hanem kultusz-etiológiaként alkalmazza, ami a kultikus cselekedetet magyarázza és alapozza meg. Ehhez a keretet a gyülekezet étkezési gyakorlata szolgáltatja, miközben felhívja a figyelmet arra a veszélyre, amit számukra a pogány környezetük, ill. korábbi megszokásaik jelentenek. A hagyomány megjelenítésének célja egyértelmű, a gyülekezet egységének a megőrzése az első tanítványokkal és rajtuk keresztül Jézussal. Hogy az apostol érvelését jobban megértsük, témánkat három pontban tárgyaljuk. Elsőként a Jézus, Sirák fia szövege kapcsán (31,12–32,13) megvizsgáljuk, milyen hatást gyakoroltak a hellenista étkezési szokások a zsidóra. Másodszor az 1. Korinthusi levél asztalközösséggel foglalkozó perikópáit egzegetáljuk, végezetül összefoglaljuk eredményeinket.

Tischgemeinschaft in dem 1. Korintherbrief

In der antiken mediterranen Welt haben die Mahlgemeinschaften nicht nur im sozialen sondern auch im religiösen Leben eine wichtige Rolle gespielt. „The banquet can be called a social institution in the Greco-Roman world. [...] the evidence suggests that meals took similar forms and shared similar meanings and interpretation across a broad range of the ancient world.“ Diese Mahlgemeinschaften haben grundsätzlich eine integrative Funktion und man kann den sozialen

nicht vom religiösen Bereich trennen. In unserer Vorlesung nehmen wir Sir 31,12–32,13 und 1. Korintherbrief in den Fokus.

Von den drei Stellen, in denen sich Paulus mit der Tischgemeinschaft in Korinth beschäftigt, ist 1Kor 11,17–34 besonders wichtig, der Zentraltext unserer Abendmahltradition. Es ist auffallend, dass Paulus keine theologische Konzeption, Auswertung zum Abendmahl zufügt. Er benutzt es auch nicht als einen liturgischen Text, sondern als Kultätiologie, die zunächst die Begründung und Erklärung der Kulthandlung dient. Den Rahmen dazu gibt die Mahlpraxis der Gemeinde, während er auf die Gefahr verweist, was für sie ihr paganes Umfeld, bzw. ihre vorherige Gewohnheiten bedeuten. Das Ziel der Vergegenwärtigung der Tradition ist eindeutig, die Einheit der Gemeinde mit den ersten Jüngern und durch sie mit Jesu zu bewahren. Um seine Argumentation besser zu verstehen, werden wir unser Thema in drei Punkten erörtern. Erstens untersuchen wir auf der Grundlage von Ben Sira (31,12–32,13) die Wirkung der hellenistischen Mahlpraxis auf die jüdische. Zweitens exegetieren wir die Texte über die Tischgemeinschaften im 1. Korintherbrief und drittens resümieren wir unsere Ergebnisse.

KORMOS ERIK, ATF, Budapest

A szövegkritika és Mk evangéliuma rövid végződésének áldozat-megjelenése

Egy hosszabb vita a teológiában, hogy Márk evangéliuma végződése a Mk 15,8-nál valóban az irat végét jelenti-e vagy sem. A rekonstrukcióban számos megoldás született e kérdés megválaszolására és a konszenzus úgy protestáns, mint katolikus oldalon a hosszabb 15,9–16,20-ig terjedő részt is az evangélium természetes részéhez sorolja. Előadásomban szeretném annak a teológiai lehetőségét felvázolni, ami szerint 1) Mk volt az első író evangélista, 2) nem maradt ki belőle egyetlen rész sem, tehát a 15,8-nál véget ért és 3) ezzel Krisztust, mint áldozatot, a szövetség megerősítőjét mutatja be. Ilyen módon, a feltámadás, mint beszámoló, amely bár önmagában fontos, de már nem tartozik szorosan ahhoz a „rövid passió” formai rendhez, amely szerint Márk szerkesztette az evangéliumát.

The text critique and the sacrifice-apperience by the short ending of Mark's Gospel

There is a longer discussion in theology about the shorter or longer ending of Mark's gospel, if the Mk 15:8 means the end of this writing, or not. In the field of reconstruction was born so many solutions to answer this question, but according a consensus in both protestant and catholic sides we officially accept the longer version, including 15:8–16:20, too. In my presentation, I would like to show the theological possibility of that, by 1) Markus was the first evangelist, 2) there was not absence part of his Gospel, but he finished in 15:8, 3) by this shorter ending he described Christ as the sacrifice for the new covenant. According to this system the resurrection was just a testimony, which is important itself, but certainly was not a part of the conception called “short passion” by that Markus edited his Gospel.

KRÁNITZ MIHÁLY, PPKE, Budapest

Az Úr vacsorájának első említése mint Krisztus áldozata Szent Pál Korintusiaknak írt első levelében – „Ez az én testem, amelyet értetek adok...” (1Kor 11,24)

Az *Úr vacsorája*, az eucharisztia, más néven kenyértörés – Krisztus áldozatának emléke – a páli iratokban szerepel először. Már az *Apostolok Cselekedeteinek* első fejezeteiben, vagyis az egyház életének korai időszakában olvasunk arról, hogy a hívek „állhatatosan kitartottak a kenyértörésben” (ApCsel 2,42), és „a kenyeret házaknál törték meg” (ApCsel 2,46). Erről a szertartásról – amely visszavezethető a héber széder-estére – először Pál apostoltól hallunk. Ő a *Korintusiaknak írt első levelében* részletesen beszámol arról, hogy miképpen ünnepelték – az *Úr vacsorájának* nevezett eucharisziát (1Kor 11,17–33). Mivel a páli leírás évtizedekkel megelőzi a szinoptikus evangéliumok beszámolóit, ezért ősisége alapján – számolva azzal, hogy ezt korábban már neki is átadták, és ezt megtapasztalta, gyakorolta – a legszorosabb kapcsolódással az apostolokra és Krisztus személyére és áldozatára vezethetjük vissza. Ezeknek az eredetszemponatoknak a feltárása még inkább megerősítheti az eucharisziába vetett kétezer éves hitünket.

The first mention of the Lord's supper as the Christ's sacrifice in Saint Paul's first letter to the Corinthians – “this is my body, which is broken for you ...” (1Cor 11:2)

First, we meet in the New Testament a mention of the Eucharist with the name *the Lord's supper* as a memory of the sacrifice of Christ in the Paulinian writings. Already in the first chapters of the *Acts of the Apostles* namely in the early period of the Church's life we are reading that the faithful were continued “steadfastly in breaking the bread” (Acts 2,42), and „they continuing breaking bread from house to house” (Acts 2,46). About this ceremony – which has a narrow connection with the Hebrew Seder-night –, we are hearing at the very first time from apostle Paul. He is accounting in his *First letter to the Corinthians* in detail, how Christians have celebrated the eucharist– called by Paul the Lord's supper (1Cor 11,17–33). While the Paulinian report preceded the synoptic accounts by decades earlier, that's on the basis ancientry – counting that he had received, and he experienced and practiced this liturgy – and with tight connecting we could reconduct it to the Apostles and to the Christ's sacrifice. With the exploration of these first aspects, we could deepen more powerful our two-thousand-years faith.

KUSTÁR GYÖRGY, SRTA, Sáropatak

Mimésis Christou és Jézus szenvedése Pálnál

Úgy tűnik, az első és második Korinthusi levélben Pál egész érvelésének a középpontja Jézus utánzása, még akkor is, ha a mimészis kifejezés csak kétszer fordul elő az említett levelekben. Ugyanakkor, ha megfigyeljük, éppen az érvelés kulcsmózzanatainál bukkannak fel. Az „utánzás” Pál számára a szenvedésben való részesedés jelenti. Amikor arra szólít fel, hogy „Legyetek követőim, ahogyan én is követője vagyok a Krisztusnak” (1Kor 4,16, és 1Kor 11,1), akkor ezzel egyfelől apostolságát igazolja (hiszen ezzel kijelenti, hogy mester-tanítványi láncolatban áll Krisztussal), másfelől ennek keretén belül azt mutatja be, milyen az az életforma, mely Krisztuséhoz hasonló, és amely szembenáll azoknak a „szuperapostoloknak” és tanítóknak a magaviseletével, akik dicsekszenek, és másokat megvetnek. Miközben érvelése Krisztus „gyengesé-

gét” teszi témává, éppen ezt az életformát teszi követendővé, azt, amely a botrányban, Jézus szenvedésében és halálában mutatkozik meg a legtisztábban. Az előadás ennek a szerteágazó problémának a megközelítését tűzi ki célul, a példakövetés és mimézis kérdéskörét bejárva.

Mimesis Christou and Christ's Passion at Paul

There is a good deal to indicate that the main underlying concept of Paul's argument in both letters to the Corinthians is the imitation of Christ, although the expression "mimesis" appears only twice there. Despite its rare occurrence, the expression emerges at key parts of his argument. For Paul, imitation of Christ means to partake in Christ's passion. When he calls his readers to imitate him with the words: "Follow my example, as I follow the example of Christ" (1Cor 11:1 and in 1Cor 4:16 with the same term "mimesis"), he makes an effort, on the one hand, to legitimate his apostolic calling since by this he claims that he is in a master-disciple relationship to Jesus. On the other hand, he is keen to demonstrate that his lifestyle is similar to that of Christ's. By this argumentation he opposes the boasting and contemptuous "super-apostles" and teachers, while emphasizing the "weakness" and lowliness of Christ (and of himself). For Paul, participating in the suffering of Christ is essentially a model of conduct that the apostle calls true discipleship. The presentation aims to point out the intriguing correlation between Paul, Passion and Imitation.

LABAHN, ANTJE, Wuppertal, Deutschland

Opfer zur Freude der Menschen und zum Lob Gottes. Volksfeste als Geschichtsdeutung in der Chronik

Die Chronik berichtet bei ihrer Neuerzählung der Geschichte Judas von vielen Opferfeierlichkeiten, die sie an zentralen Wendepunkten der Geschichte stattfinden lässt. Die Feste sind als Volksfeste unter Beteiligung von Personen verschiedener Statusgruppen und „ganz Israel“ geschildert. Die Feste lassen bei den Menschen, die sie begehen, Freude entstehen und veranlassen sie zur Dankbarkeit gegenüber Gott. Zugleich dienen die Feste durch die dargebrachten Opfer und die zahlreiche Musik dem Lob Gottes. Die Feste nehmen einen wichtigen Stellenwert in der Erinnerungskultur Judas ein, indem sie die Vergangenheit vergegenwärtigen und damit einen Beitrag zur Identitätsbildung in der Zeit des Zweiten Tempels leisten. Die als Volksfeste begangenen Opferfeierlichkeiten werden durch die Geschichtsschreibung als Momente, in denen ein heilvoller Zustand der Weltordnung (nach Unterbrechungen wieder) hergestellt ist, gedeutet.

Áldozat az emberek öröméért és Isten dicséretéért. Népiünnepélyek mint a történelem értelmezése a Krónikák könyvében.

A Krónikák könyve, amikor Júda történetére visszaemlékezik, számos áldozati ceremóniáról is beszámol, amelyeket a történelem legfontosabb fordulópontjain helyez el. Ezeket a ceremóniákat népiünnepélyeknek nevezik, amelyekben különböző társadalmi státusú csoportok tagjai, és „egész Izrael” is részt vesz. Az ünnepek a résztvevőkből örömet váltanak ki, akik egyben hálát adnak Istennek is. Ugyanakkor ezek a ceremóniák Isten dicséretét is szolgálják, melyet a felajánlott áldozatok és a sok zene is kifejez. Az ünnepélyek fontos szerepet játszanak Júda emlékezet-

kultúrájában, mivel miközben megjelenítik a múltat, hozzájárulnak az identitás kialakulásához a második templom idején. A népünnepélyek áldozatait a historiográfia úgy értelmezi, hogy ezekben a pillanatokban a világ rendje (szétszétválás után ismét) egészen helyreáll.

LABAHN, MICHAEL, Halle, Deutschland

Mk 6,30–44 als Ausdruck der markinischen Kreuzestheologie

Wundergeschichten sind in der neutestamentlichen Hermeneutik eher Frust als Lust, werden sie oftmals in kritischer Exegese als Ausdruck für ein unkritisches Weltbild oder ein naives Christus- bzw. Gottessbild gelesen. In der markinischen Forschungsgeschichte sind es Wunderkatzen, die der Evangelist kritisch aufgenommen haben soll, so dass sich zwischen seiner Innovation der Jesusvita und der Tradition eine kritische Distanz auftut.

Im Rahmen der Themenstellung der diesjährigen SBK wird die markinische Speisung der 5000 im Rahmen der Sequenz aus Speisungs- und Seewandelerzählung (Mk 6,30-52) als Entfaltung markinischer Christologie gelesen. In kritischer Aufnahme von bereits in der markinischen Exegese diskutierten Sinnlinien zur Passionsgeschichte (Einsetzungsworte: Mk 14,22) wird die Sequenz gerade mit Hilfe des Verstehens und Nichtverstehens der Jünger und der indirekten Darstellung Jesu als Hirten in der markinischen Kreuzestheologie verortet.

Damit zeigt sich erneut, dass narrative Analysen wie die Figurenanalyse nicht allein die theologische Tiefenstruktur der biblischen Texte genauer bestimmen lassen, sondern auch der tatsächliche Beitrag von Wundergeschichten als Miniaturerzählungen für die jeweiligen Erzählprogramme nicht zu unterschätzen ist, selbst wenn diese scheinbar widersprüchlich sind wie z.B. die Dokumentation der Macht und einer Theologie des Kreuzes.

Mk 6,30–44 mint a márk keresz-teológia kifejezése

Az Újszövetség hermeneutikájában a csodatörténetek inkább csalódást okoznak, mint örömet jelentenek a kutatóknak, akik ezeket gyakran a kritikus exegézisben a kritikátlan világgép, Krisztus vagy Isten naiv képe kifejezésének tekintik. Márk kutatástörténetének vizsgálói azt mondják, hogy az evangélista állítólag kritikus álláspontot képviselt, vagyis távolság van a Jézusvita innovációja és a hagyomány között.

Az idei SZNBK témájának összefüggésében a Márk evangéliumában található első kenyérszaporítás történetét az étkezés- és vízenjárás-narratívák sorozatának részeként olvassuk (Mk 6,30–52), amelyben felfedezzük a márk krisztológia kibontakozását. A Márk exegézisében már tárgyalt Passióra való utalások (az alapítás szavai: Mk 14,22) segítségével ez a szekvencia a tanítványok értésével és értetlenségével, valamint Jézus pásztorként való ábrázolásával az elbeszélést a márk keresz-teológiába helyezik el.

Ezzel ismét az mutatkozik meg, hogy a bibliai szövegek teológiai mély szerkezetének feltárásakor a narratív elemzések – mint pl. a szereplők elemzése – mellett nem becsülhetjük alá a miniatúraként értelmezett csoda-elbeszélések jelentőségét a mindenkori elbeszélési program kibontásában. Ez még akkor is igaz, ha ezek látszólag ellentmondásosak, mint pl. a hatalom dokumentálása és a keresz teológiája.

LÁSZLÓ VIRGIL, EHE, Budapest

Krisztus követésének áldozati aspektusa

A szinoptikus evangéliumok tanúsága szerint Jézus számos alkalommal kijelenti, hogy aki követni akarja őt, annak önmegtagadást kell gyakorolnia. (Mk 8,34–37//Mt 16,24–26//Lk 9,23–25 and Mt 10,37–39//Lk 14,25–27) A tanítványságnak ez a feltétele, azaz, méltónak bizonyulni Őhozzá, úgy fejeződik ki metaforikusan, hogy valaki felveszi a saját keresztyét. Álláspontom szerint ez a képvilág természetsszerűleg magában hordozza az önfeláldozás bizonyos értelemben vett képzetét, hiszen a kereszt kivégzőeszköz volt, mint a villamosság vagy az akasztófa a modernbb időkben. Ezt azt értelmezést még inkább aláhúzza a paradox állítás az élet (psyche) elvesztésének szükségességéről Krisztusért, azért, hogy valaki megtalálja azt. Előadásom célja Krisztus követésének ezen áldozati aspektusát megvizsgálni, némi figyelmet szentelve a kérdés hatástörténetének is.

The Sacrificial Aspect of Following Christ

In the synoptic gospels it is several times attested by Jesus that whoever wants to follow him needs to exercise self-denial. (Mk 8:34–37//Mt 16:24–26//Lk 9:23–25 and Mt 10,37–39//Lk 14:25–27) This criterion of discipleship, that is, being worthy of him, is metaphorically expressed by taking up one’s own cross. In my opinion, this imagery naturally conveys a certain sense of self-sacrifice since cross was the means of execution like an electric chair or a gallows in modern times. This interpretation is even underlined by the paradoxical assertion of the necessity of losing one’s life (psyche) for Christ’s sake in order to find it. The aim of this lecture is to scrutinize this sacrificial aspect of following Christ and also paying some attention to the reception history of this question.

LÉSZAI LEHEL, BBTE, Kolozsvár

Az áldozás jézusi (újra)értelmezése (Mt 5,23–26)

Jézus a Hegyi Beszédben a hajdani törvény értelmezése során megérkezik a Dekalógus második táblájának első parancsához, és radikálisan magyarázza azt. Így a Ne ölj-től szemvillanásnyi idő alatt eljutunk az azt egy kategóriába sorolt testvérré való haragvásig, illetve az atyafi ellen mondott bántó megbélyegzésig. A magyarázat során Jézus tárgyalja az áldozati ajándék bemutatásának kérdését is. Az oltár, az istentisztelet, az áldozat mit sem ér, pontosabban nem megfelelően gyakorolható és mutatható be, ha a testvérnek közben panasa van az ájtatos emberre. A kibékülés után lehet érvényes áldozatot bemutatni, illetve az ellenféllel idejében kell megbékélni.

Jesus’ (Re)Interpretation of the Sacrifice in Mt 5:23–26

Jesus in the Sermon on the Mount interprets the law from the old, and arriving to the second tablet of the Decalogue explains it in a rather radical way. In this regard from the “You shall not murder” command we arrive in no time to the angriness with brother and sister, to the contemptuous speech, which seems to be the same category. During his explication Jesus discusses the issue of the gift offered at the altar. The altar, the service and the offering means nothing,

more precisely cannot be attended to, and presented if the brother or sister has something against the pious person. After the reconciliation with the brother or sister the sacrifice will be accepted, and one should settle quickly matters with his adversary.

LUKÁCS OTTILIA, Pécs

Izsák megkötözése, avagy meddig mehet el Isten? (Gen 22,1–19)

A bibliai dilemmás történeteket a dilemma megvalósulásának szintje szerint két csoportra oszthatjuk: ember és ember, illetve Isten és ember közötti dilemma. Az utóbbi csoportba tartozik Izsák megkötözésének története, az עֲקֵדַת יִצְחָק / *'aqedat Yiṣḥaq*, vagy röviden עֲקֵדָה / *'aqedah* (*megkötözés*) ahogy a zsidó hagyomány megnevezi vagy ismertebb nevén Ábrahám áldozata, ahogy a keresztény hagyomány hívja (Gen 22). Már a bibliai elbeszélés nevei különböző hermeneutikai megközelítéseket sugallanak, jelezve, hogy egyik legmeghökentőbb, legvitatottabb elbeszéléssel állunk szemben, mellyel nemcsak a zsidóság, hanem a szamaritánus közösség, a kereszténység és az iszlám is próbált az évszázadok során megbirkózni.

Az *aqedah* elbeszélés Isten és Ábrahám kapcsolatára koncentrál, mely során alapvető teológiai kérdéseket és erkölcsi témákat jár körül, mint például az ember vallásos kötelessége Isten felé, valamint etikai kötelezettsége a közösségre és családtagjai felé, továbbá Isten lehetőség, pontosabban mondva elfogadható elvárásai az embertől. A mai olvasó számára a történet pattanásig feszített dilemmája két kiemelt síkon valósul meg. Először is a főhősnek, Ábrahámnak választania kell Isten iránti elkötelezettsége, azaz Isten iránti szeretete (isteni törvény) és az alapvető morális felelőssége között, mely a saját gyermekének védelmére vonatkozik. Másodszor pedig ugyanúgy érvényes a gyilkosság és emberáldozat bibliai tilalma is, mely az *aqedah* elbeszélést megelőzően az őstörténettől kezdve jelen van a Szentírásban (természeti törvény). Ábrahám az Istenhez hűséges ember prototípusaként van jelen a történetben, akit Isten nagyon komoly próbatétel elé állít, látszólag indokolatlanul. Ilyenkor felmerül a kérdés, hogy mi az, amit Isten kérhet az embertől? Meddig mehet el Isten?

Aqedah: How much may God afford??

Those biblical narratives which contain a dilemma, could be divided in two groups: first, when the dilemma is found on the level of two human person, and second, when the dilemma evolves between God and man. To the latter group belongs the *Binding of Isaac*, the עֲקֵדַת יִצְחָק / *'aqedat Yiṣḥaq* as the Jewish tradition calls it or the *Testing of Abraham* or the *Sacrifice of Abraham*, as it is called by the Christian tradition. As the different names of this narrative suggest, we encounter here one of the most complex, astounding and disputed narrative with which not only the Jewish community, but also the Samaritans, the Christian and the Islam traditions tried to cope throughout the past centuries.

The narrative of *aqedah* concentrates on the relationship between God and Abraham while comes around different theological and moral issues, such as one's religious obligation towards God or moral obligation towards the fellow people or family members, and to this, it should also be included God's expectations from the man. For the modern reader, the dilemma stretched to the breaking point, is realized in two levels. First, Abraham, the protagonist has to choose between his obligation and devotedness towards God (divine law) and second, his fundamental moral obligation towards the fellow people, in this case towards his only son. To the latter

point should also be added the prohibition of murder and human sacrifice which is present in the Bible prior to the Abraham-cycle (natural law). Abraham is present in the whole narrative as the prototype of a person, faithful to God who is apparently, unduly tested. In this case, the following questions comes to the fore: what can God ask or expect from a human being? How far can He go in testing?

MEISER, MARTIN, Saarbrücken, Deutschland

Terminologie und Verständnis der Opfer in der Septuaginta und in anderen frühjüdischen Texten

Der Beitrag wird zunächst Beobachtungen zur Opferterminologie in der Septuaginta zusammenstellen und nach den Gründen für die Wahl der Äquivalente fragen. Ein weiterer Teil wird Texte im Umfeld der Septuaginta behandeln, u.a. anhand der Frage, inwieweit man die Tendenz, das Handeln positiver Gestalten als im Einklang mit der Thora befindlich darzustellen, auch am Umgang mit der Thematik des Opfers belegen kann. Texte aus dem dritten und zweiten vorchristlichen Jahrhundert belegen eine gegliederte Thorapraxis, die oft in summarischen Bemerkungen als bestehend vorausgesetzt, aber nicht immer im Einzelnen entfaltet wird. Die Thoraparaphrase bei Philo, *De specialibus legibus I*, ist von Interesse wegen der allegorischen Deutung auch einzelner Opfervollzüge, die Geschichtsdarstellung bei Josephus hinsichtlich der Frage, wie er mit den Vorlagen aus den Königs- und Chronikbüchern umgeht.

Az áldozat terminológiája és értelmezése a Septuagintában és más korai zsidó szövegekben

Az előadás először megvizsgálja és összegyűjti az Septuaginta áldozatok terminológiáját, és vizsgálja a hasonlóságokat. A tanulmány további része a Septuaginta szövegek háttérét vizsgálja, ideértve azt a kérdést is, hogy ezek hogyan függenek össze a Tóra áldozati terminológiájának gyakorlatával. A Kr. e. harmadik és második századi szövegek már olyan meglévő gyakorlatra utalnak, amelyet ugyan feltételeznek, de nem fejtenek ki részletesen.

Gyakran ezt summás megjegyzésekkel intézik el, anélkül, hogy ennek tartalmát kifejtenék.

Ezért érdemes Alexandriai Philón *De specialibus legibus I*. Tóra parafrázisában található megjegyzéseit és allegorikus értelmezését összevetni Josephus Flaviusnak a Királyok és Krónikák könyveiről szóló, a kérdéssel kapcsolatos történelmi beszámolóival.

OLAH ZOLTÁN, Gyulafehérvár

Kultikus beszédmód Izajás Septuaginta fordításában

Tanulmányomban vizsgálom, hogy Izajás Septuaginta fordítása jobban kidomborítja-e etikai dimenzióját és Tóra irányultságát az izajási szövegeknek, mint a maszoréta szöveg? Izajás könyve egy egész sor kultikus ünnepekre, rituáléokra és praktikákra vonatkozó kritikus szöveget tartalmaz. Már a könyv kezdetén (1,10–17) ott áll az első ilyen kritika, amely visszautasítja az olyan kultikus gyakorlatot, amely elvesztette etikai dimenzióját. Isten nem fogad el vérrel teli kezektől kultikus cselekményeket. Deutero-Izajás 43,22–28 feleleveníti ezt a témát a Kr. e. 8.

század második felében működő próféta elődjétől, és kritikusan tekint a kultikus praktikákra, amelyekre az etikai követelmények nincsenek semmilyen hatással. Tritó-Izajás az egész 58. fejezetet ennek a témának szenteli. Vizsgálatunk középpontjában áll a kérdés: ezeknek a szövegeknek a görög fordítása jobban kihangsúlyozza-e Izajás kultikus kritikájának etikai követelményeit és a zsidóság Tórára való fokozódó irányultságát?

Cultic language in the Septuagint of Isaiah

In my paper I analyze if the Septuagint does put more stress on the ethical dimension and on the Thora connections in the Greek translation of the Hebrew text of Isaiah than the Masoretic Text does. There are in Isaiah several critical texts regarding the cultic festivals, rituals, and behaviors of the Israelite religion. Right on the beginning of the book 1,10–17 there is a critical text on the cultic practices, which has lost any connection with the ethical dimension. God receives no cultic offerings from the hands full of blood. Also, Deutero-Isaiah 43,22–28 picks up these themes of the second half of the 8th century B. C. prophet and has a critical attitude towards the cultic practice without any impact on the ethical life of the people. The whole chapter 58 of Tritó-Isaiah is dedicated to these themes. Attention will be paid on how the translator of the Septuagint of Isaiah did render these critical Hebrew texts in a Hellenistic context. Does stress the Greek translation more the ethical dimension and the Thora piety of the prophetic speech?

PAPP GYÖRGY, PTI, Kolozsvár

A kereszttség tana Cyruszi Theodorétosz Haereticarum fabularum compendium c. művében

Ebben a tanulmányban azt vizsgáljuk, hogy miként jelenik meg a kereszttség szentségére vonatkozó doktrína a Cyruszi Theodorétosz *Haereticarum fabularum compendium c.* munkájában. Azért választottuk Theodorétosznak ezt a művét, mert ezt tartjuk az egyik legfontosabb írásának, amelyben – életének utolsó szakaszában – összefoglalja a korábbi és a kortárs eretnekségek tanítását és történetét, valamint az egyház ortodox tantételeit.

The Doctrine on Baptism in the Haereticarum Fabularum Compendium of Theodoret of Cyrus

In this paper we will focus on how the doctrine concerning the sacrament of baptism appears in his *Haereticarum fabularum compendium* of Theodoret of Cyrus. We have chosen this work of Theodoret, because we deem it to be one of his most important writings, in which – in the last passage of his life – he summarizes the teaching and history of the earlier and contemporaneous heresies and the orthodox doctrine of the Church.

PERES IMRE, DRE, Debrecen

Apocalyptica hymnica. Himnikus szövegek az Apokalipszisben

A Jelenések apokaliptikus könyve sok különféle hagyományból és forrásból származó átdolgozott anyagot tartalmaz. A tanulmány ezeket a szövegeket több részletben elemzi. 1. Mindegyik előtt átfogó összefoglalót és áttekintést nyújt a szövegekről a lehetséges „statisztikai” jelen-

tésük alapján. 2. A szerző megkísérli azt a zsidó, keresztény és hellenisztikus környezetet kimutatni, amelyből a szöveg feltételezhetően származhatott. 3. Alapos elemzéssel a szerző megpróbálja leválasztani az összegyűjtött szövegeket az evangéliumi apostoli hagyományokról, a bölcsességi nyilatkozatokról, a prófétai kijelentésekről és a különleges himnikus szövegekről, amelyek Kis-Ázsia apokaliptikus egyházának liturgikus-himnológiai életének fontos részét képezték. 4. Az elemzés feltárta, hogy János Jelenések könyvének himnikus szövegei erősen apokaliptikus jellegűek. Ezek a himnuszok tartalmazzák: a) doxológiát, dicsőítik a Bárányt és az Istent; b) paraenetikus kijelentéseket, melyeknek célja a földi, alvilági/mennyei (mitológiai) lények különféle gyötrelmeitől szenvedő egyház megerősítése és vigasztalása; c) A himnuszok számos negatív állítást is tartalmazzák, amelyekben átkok, bosszú és az egyház öröme váltakozik Babilon és a szövetségesei bukásával. 5. A dolgozat következtetése ezen apokaliptikus motívumok értékelésével, valamint a himnikus alkotások jelentésével foglalkozik a (poszt)apostoli teológiában és liturgiában.

Apocalyptic hymnica. Hymnic texts in the Apocalypse

The apocalyptic book of Revelation includes much elaborated material coming from different traditions and sources. The study analyses these texts in several phases. 1. It first of all gives an overall summary and overview of the texts according to their possible “statistical” report. 2. The author tries to point out the assumed Jewish, Christian and Hellenist environment where the text could have originated. 3. By a solid analysis, the author tries to break down the collected texts to gospel-apostolic tradition, wisdom statements, prophetic pronouncements and special hymnic texts, which comprise an important part of liturgical-hymnological life of apocalyptic church in Asia Minor. 4. The analysis reveals that John's Apocalypse includes hymnic texts which have a strong apocalyptic character. These hymns have: a) a doxology undertone while glorifying the Lamb and God; b) paraenetic pronouncements aim to strengthen and comfort the suffering church in different tribulations from the side of earthly as well as underground/heavenly (mythological) beings; c) the Hymns also contain many negative statements in which curses, revenge and joy of church take turns over the fall of Babylon and its allies. 5. The conclusion of the paper deals with evaluation of these apocalyptic motives as well as the meaning of hymnic production in (post)apostolic theology and liturgy.

SCHIMANOWSKI, GOTTRIED, Tübingen, Deutschland

Die Opferung Isaaks in der Rezeption durch Philo von Alexandrien

Die Opferung seines Sohnes Isaak durch den Patriarchen Abraham gehört zu den rätselhaftesten, aber auch wirkmächtigsten Vätererzählungen der jüdischen Tradition. Ihre Rezeption und Funktion kommt bei der Schilderung Abrahams (und Sarahs) bei dem jüdischen Alexandriner eine ganz besondere Bedeutung zu, allein schon wegen seiner ausführlichen Behandlung und anschließenden allegorischen Auslegung. Anhand des längeren Abschnittes seines Traktates aus der Kommentarreihe *Expositio legis* „De Abrahamo“ (§ 167–208; leider ist wohl ein ursprünglicher Traktat über Isaak selbst verloren gegangen) sollen die theologischen und traditions-geschichtlichen Zusammenhänge, die in der biblischen Tradition untrennbar mit dem „Glauben Abrahams“ und seinem vorbildlichen Gottesverhältnis verknüpft sind, herausgearbeitet und interpretiert werden.

Ábrahám Izsák-áldozata Alexandriai Philón recepciójában

Ábrahám áldozata, amelyben fiát, Izsákot tervezi felajánlani, a *De Abrahamo* traktátusban (a bibliai történet egyfajta újrafogalmazása) az úgynevezett *Expositio legis*ben található (Abr. 167–208). Az Izsákról szóló értekezés Philónnak a pátriárkáról (és feleségéről, Sáráról) rajzolt portréjának egyik csúcspontja. Szerinte Ábrahám áldozata a „jámბorság legnagyobb cselekedete” (167. §). Ennek a kibővített történetnek a Philón általi kiválasztása és elrendezése rámutat sajátos teológiai koncepciójára, amely szorosan kapcsolódik Ábrahám hitéhez és Istennel való kapcsolatához mint a hit és a filantropológia modelljéhez. Philo itt egyaránt él mind a szószerinti, mind az allegorikus értelmezéssel. A végén Philón ezt az önfeláldozás cselekedetként értelmezte, mert Ábrahám élete örömét, Izsákot adta át engedelmesen a világ Teremtőjének és Uralkodójának.

Abraham's sacrifice of Isaac in the reception of Philo of Alexandria

The (planned) sacrifice of his son Isaac of Abraham in the treatise *De Abrahamo* (a kind of rewriting the biblical story) in the so called *Expositio legis* (Abr 167–208; the treatise about Isaac himself is lost) is one of the highlights of Philo's portrait of the patriarch (and his wife Sarah): He considered Abraham's sacrifice the “greatest action of piety” (§ 167). Philo's selection and arrangement of this expanded story shows his special theological conception, which is strong connected with Abraham's faith and his relationship to God as a model of faith and philanthropology. Here Philo is explicitly using both literal and allegorical interpretations. In the end Philo understood this as an act of self-sacrifice because Abraham surrendered his joy, Isaac, in obedience to the Creator and Ruler of the world.

SZÉCSI JÓZSEF, OR-ZsE, Budapest

„Ha ajándékd az oltárhoz viszed...” – rabbinikus jegyzetek a Mt 5,23–24-hez

A Tóra sebál Pé, a Szóbeli Tan, vagyis a Talmud és a kapcsolódó korabeli zsidó irodalmi források egyik kérdésköre a bűn jóvátétele volt. Természetes, hogy ez a Názáreti Jézusnál is alapkérdés volt, a bűnbánat, az élet megváltoztatása, hiszen elközelgett a Mennyek Királysága. Az embernek Isten ellen elkövetett vétkei Isten megbocsájtja, ha szívünkben lerendezzük azt, de az embernek ember elleni vétkei csak akkor, ha megbocsátunk egymásnak. Ezt gyakorolja ma is a zsidóság Jóm Kippur ünnepe előtt. Jézusnál nem elegendő a törvényi szint teljesítése, a Mennyek Királyságába való belépéshez kell egy plusz. Nem elég, ha nem törsz házasságot, a gondolat is számít, nem elég, ha teljesíted a szegények segélyezését, oda kell adni mindenedet. Ez a gondolkodás nem volt idegen a zsidó vallási alapállástól, de ma sem általános, sehol a világon. A Názáreti Jézus azonban ebben élt. Jézus korának jelentős tanítói voltak Hillél és Sámáj. A utóbbi volt a rigorózusabb vonal. Nem volt homogén világ. A Jézus által felvázolt és követett út azt a zsidó és általános emberi magatartásformát közvetíti, amely túllép a törvényes elvárásokon, a kötelezően előírt és érvényben lévő állami és vallás parancsokon.

“Therefore if you are offering your gift at the altar...” – rabbinic notes to Matthew 5:23–24

One of the subjects of the Torah Shebal Peh, the Oral Teaching, the Tamud, and the Jewish literary sources connected to it, was the subject of repentance, the retrieval of sins. It is only natural that repentance, the need of changing one’s life, was fundamental for Jesus of Nazareth too, as the „Kingdom of Heaven has come near”. The sins committed by men against God are forgiven if one settled them with repentance in one’s heart. But the sins committed against other man could be absolved only if one received the forgiveness of the fellow man. This is what Jews are practicing even in our days preceding the day of Yom Kippur. For Jesus it is not enough to fulfil the law. Extra effort is needed to enter the Kingdom of Heaven. It is not enough not to commit adultery, even the thought of it is taken in account. It is not enough to help the poor, you have to give away all your possessions. This standing point was not alien to the Jewish way of thinking, but it has never had general acceptance anywhere in the world. But the Jesus of Nazareth lived in this notion. The most important Jewish teachers of Jesus’ era were Hillel and Shammai, the latter represented the stricter line. It was not a homogeneous world. The way drawn up and followed by Jesus transmitted the Jewish and the general human behaviour that transcends the expectations of the Law, and steps over the prescribed and obligatory religious and secular commands.

SZŐNYI ETELKA, JATEPress, Szeged

Rituális állomás egy áldozatos együttműködésben (2Tim 4,6–7)

Pál apostol élete fontos állomásához érkezik, amikor megírja második levelét Timóteushoz. Búcsúlevél és testamentum egyben, méghozzá újszerű, nagyban különbözik más búcsúzó szövegeitől – a műfaji sajátosságok átértelmeződnek, más megvilágításba helyeződnek. Mérlegre teszi saját életét, tevékenységét, és az öskeresztény korban szokatlan szimbolikával él. Vértanúságát ószövetségi terminológiával italáldozatként értelmezi (Szám 28,7; Fil 2,17), amely a valós hellenista zsidó áldozat szimbolikus, spiritualizált értelmezése, amellyel többek között Alexandriai Philonnál a Vita Contemplatívában is találkozhatunk. Számvetésében a három hangsúlyos kifejezés a versenyfutás (ApCsel 13,25; 20,24), a harc (Fil 1,30; 1Tim 6,12; Zsid 12,1) és a hit (Lk 17,5; Csel 6,5; 11,24; 14,22; 20,21; Róm; 1Kor 2,5; 2Kor 4,13; Gal 2,20; Kol 2,12; 1Tim 6,12).

A ritual station in a sacrificial collaboration (2Tim 4:6–7)

Saint Paul the Apostle arrives at an important station in his life when he writes his second letter to Timothy. His farewell letter, and simultaneously his testament, is novel and very different from other farewell texts – the characteristics of the genre are redefined and cast in a different light. Paul the Apostle reflects upon his life and his pursuits, employing a kind of symbolism that is unusual in early Christianity. Using the Old Testament terminology, he interprets his martyrdom as a drink offering (Numbers 28:7; Phil 2:17), which is a symbolic, spiritualized interpretation of the true Hellenistic Jewish sacrifice and which can be found, among others, in Philo of Alexandria’s *De Vita Contemplativa*. In his reckoning, three focal terms are rivalry (Acts 13:25; 20:24), struggle (Phil 1:30; 1Tim 6:12; Hebrews 12:1), and faith (Luke 17:5; Acts 6:5; 11:24; 14:22; 20:21; Rom; 1Cor 2:5; 2Cor 4:13; Gal 2:20; Col 2:12; 1Tim 6:12).

Liturgikus tanok a korai zsinatok tanításában és azok hatása a kanonikus gyűjteményekre a Decretum Gratianiig

A 2. század második felétől a zsinat intézménye fontos szerepet kapott az egyház tevékenységében. A püspökök ilyenkor eredetileg különféle dogmatikus teológiai tanításokkal és néhány liturgikus kérdéssel foglalkoztak. E két fő területen kívül felmerültek adminisztratív és jogi döntésekkel, szentségekkel (ideértve a Szent Rendekek különböző fokozatainak kötelezettségeit és jogait), a papi státussal és az arról való kötelező tudással kapcsolatos témák. A zsinatok többsége tartományi volt, vagyis a nagyvárosi püspök hívta össze a többieket, akik együtt képesek voltak gyakorolni püspöki hatalmukat. A korábbi időkben a zsinatok tekintélye a jelenlévő püspökök számától függött, amit a kortárs feljegyzések is jól igazolnak. Emiatt különös figyelmet fordítottak a tartományok feletti zsinatokra (azaz a Seleuciai Zsinatra [359], az Arles-i Zsinatra [314] és a Rimini Zsinatra [359]); valamint az általános zsinatokra (azaz a Nicaeai Zsinatra [325], az I. Konstantinápolyi Zsinatra [381], az Efezusi Zsinatra [431], a Chalkedoni Zsinatra [451]). A Rómában rendezett zsinatok már a legkorábbi időktől fogva kiemelkedő tekintélynek örvendtek a szinódusok és zsinatok között. Róma mellett a legfontosabb területek Gallia és „Hispania” voltak. Az első zsinatok szövege csak a történelmi leírásokban maradt fenn (pl. Euszebiosz *Egyháztörténete*), ennek ellenére a 4–5. századi zsinatok szövegei jól ismertek és elemzettek nemcsak a kanonikus gyűjtemények miatt, hanem különösen Jean Gaudemet (†2001) és Antonio García y García (†2013) pontos tudományos munkájának köszönhetően. Kritikai kiadásaikból egyértelmű, hogy a tanítás védelme és az egyház független státusza mellett a legjelentősebb témák a liturgikus kérdések voltak, több ízben a szentségek kiszolgáltatásával összefüggésben. Ez az oka annak, hogy ezeknek a liturgikus rendeleteknek a többségét megtaláljuk a legbefolyásosabb pre-gratiani kanonikus gyűjteményekben: a *Collectio Dionysianá*-ban, a *Decretales Pseudo-Isidorianae*-ban, a *Decretum Burchardi Wormatiensis*-ben, a *Collectio Canonum Anselmi Lucensis*-ben, Chartres-i Ivo kanonikus művében és szövegcsaládjában is. Ha elemezzük a *Decretum Gratiani* (1140 körül) forrásait és szövegét, azokban felismerhetjük az egyház korai liturgikus fegyelmének stabil alapján nyugvó világosan megfogalmazott liturgikus szabályokat.

Liturgical Discipline at the Early Councils and their Effect on the Canonical Collections up to the Decretum Gratiani

From the second half of the 2nd century, the institution of council got an important role in the activity of the Church. This type of the meeting of bishops originally dealt with various dogmatic theological teachings and some liturgical questions. Besides these two major area there arose themes of administrative and juridical decisions, of sacraments (including the obligations and rights of the different degrees of the Holy Order), of the clerical state and the mandatory knowledge of them. The majority of councils were provincial, therefore the metropolitan was the one who convoked the other bishops, who were able to execute their episcopal power together. In the earlier times, the authority of councils depended on the number of bishops who were present there, as is well-proved by the contemporary written records. This characteristic gave special emphasis to the over-provincial councils (i.e. Council of Seleucia [359], Council of Arles [314], and Council of Rimini [359]); and also – elaborating and making normative decisions on the highest level – to the general councils (i.e. Council of Nicaea [325], Council of

Constantinople I [381], Council of Ephesus [431], Council of Chalcedon [451]). The councils which were arranged in Rome received distinguished position among the other synods and councils from the earliest time. Besides Rome the most affected territories were Gaul and “Hispania”. The text of the first councils remained only in historical descriptions (i.e. Eusebius, History of the Church), nevertheless the texts of the councils of the 4th – 5th century is well known and analyzed not only because the canonical collections, but thanks particularly to the precise scholarly work of Jean Gaudemet (†2001) and Antonio García y García (†2013). From their critical editions is quite clear, that beside the defense of the teaching and the independent status of the Church, the most significant topics were the liturgical questions, several times in correlation with the administration of sacraments. This is the reason, why within the most influential pre-Gratian canonical collections *Collectio Dionysiana*, *Decretales Pseudo-Isidorianae*, *Decretum Burchardi Wormatiensis*, *Collectio Canonum Anselmi Lucensis*, Ivo of Chartres’ canonical work and its textual families, we can find the majority of these liturgical regulations. If we analyze the sources and the text of the *Decretum Gratiani* (around 1140), we can recognize a clear-out concept on liturgical rules on the stable basis of the early liturgical discipline of the Church.

WITKOWSKY, VADIM, HU Berlin

Θύω / θυσία in den Evangelien und in der Apostelgeschichte

Paulus sagt in seinem 1. Korintherbrief (5,7), dass Christus „als unser Passa(-Lamm) geopfert wurde (ἐτύθη)“. Der Zusammenhang dieses paulinischen Satzes erinnert durch den Vergleich der Menschen mit dem Sauerteig deutlich an einige Evangelienpassagen. Die Jahrzehnte später entstandenen Evangelienchriften enthalten jedoch zwar die Sauerteig-Sprüche Jesu, sind dabei aber hinsichtlich des Gebrauchs von θύω / θυσία bemerkenswert zurückhaltend. Die alte kultische Opfersemantik scheint sich bei den Evangelisten weniger in soteriologischer als vielmehr in ekklesiologischer Richtung zu entwickeln. Insbesondere bei Lukas wird θύω / θυσία zum Merkmal eines gemeinsamen Freudenmahls, an dem Menschen unterschiedlicher Herkunft teilnehmen dürfen.

Θύω / θυσία az evangéliumokban és az Apostolok cselekedeteiben

Pál a Korinthusiaknak írt 1. levelében (5,7) azt mondja, hogy Krisztust „feláldozták, mint a húsvéti bárányunkat (ἐτύθη)“. Ennek a páli mondatnak a kontextusa egyértelműen emlékeztet bennünket az evangélium egyes részeire, miáltal összehasonlítja az embereket a kovásztalan kenyérral. Jézusnak az évtizedekkel későbbi evangéliumokban olvasható beszéde a kovásztalan kenyérről már feltűnően vonakodik a θύω / θυσία használatától. Úgy tűnik, hogy az evangélisták nem nagyon dolgozták ki az áldozat régi kultikus jelentésének, sem szóteriológiai, sem pedig egyháztani értelemben. Különösen Lukács esetében a θύω / θυσία egy közös örömteli étkezést jelent, amelyben különböző származású emberek vehetnek részt.